

СЕКЦІЯ 2 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2019-36-7

УДК 330.33

Забаштанський М.М.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри управління персоналом та економіки праці
Чернігівського національного технологічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9417-0163>
E-mail: mazani@ukr.net

Роговий А.В.

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри туризму
Чернігівського національного технологічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5445-214X>
E-mail: rogovoy1976@ukr.net

Забаштанська Т.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу, PR-технологій та логістики
Чернігівського національного технологічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5086-3651>
E-mail: tamza.cn@gmail.com

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ЦИКЛІЧНОСТІ ЕКОНОМІКИ

У статті визначено, що економічний розвиток будь-якої держави як складної соціально-економічної системи в сучасних умовах супроводжується високим рівнем нестабільності внутрішнього і зовнішнього середовища, що актуалізує питання забезпечення стійкості національної економіки. Доведено необхідність дослідження особливостей функціонування туристичної сфери та механізму забезпечення ефективності її функціонування в умовах циклічності економіки в Україні. Виявлено, що провідні країни світу розробили механізми антикризового державного регулювання туристичної сфери на різних фазах економічного циклу, що дає змогу створити умови для ефективного функціонування та розвитку відповідної галузі, а також сформувавши необхідні умови розвитку реального сектору економіки. Обґрунтовано доцільність запровадження механізму державного регулювання розвитку туристичної сфери в умовах циклічності економіки під час розв'язання проблем сталого розвитку держави і забезпечення ефективного функціонування секторів економіки на основі системного підходу.

Ключові слова: туристична індустрія, туристичні потоки, державне регулювання, антикризове регулювання, циклічність економіки, туристична галузь, туристичний потенціал.

Забаштанский М.Н., Роговой А.В., Забаштанская Т.В. ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ СФЕРЫ В УСЛОВИЯХ ЦИКЛИЧНОСТИ ЭКОНОМИКИ

В статье обосновано, что экономическое развитие любого государства как сложной социально-экономической системы в современных условиях сопровождается высоким уровнем нестабильности внутренней и внешней среды, что актуализирует вопросы обеспечения устойчивости национальной экономики. Доказана необходимость изучения проблем функционирования туристической сферы и механизма обеспечения эффективности ее функционирования в условиях цикличности экономики в Украине. Выведено, что ведущие страны мира разработали механизмы антикризисного государственного регулирования туристической сферы на разных фазах экономического цикла, что позволяет создать условия для эффективного функционирования и развития соответствующей отрасли, а также сформировали необходимые условия развития реального сектора экономики. Обоснована целесообразность использования на основе системного подхода механизма государственного регулирования развития туристической сферы в условиях цикличности экономики для решения проблемы устойчивого развития государства и обеспечения эффективного функционирования секторов экономики.

Ключевые слова: туристическая индустрия, туристические потоки, государственное регулирование, антикризисное регулирование, цикличность экономики, туристическая отрасль, туристический потенциал.

Zabashtanskyi Maksym, Rogovyi Andrii, Zabashtanska Tetiana. STATE REGULATION OF THE DEVELOPMENT OF THE TOURIST SPHERE IN THE ECONOMIC CIRCUMSTANCES

In the article it is proved that the economic development of any state as a complex socio-economic system in modern conditions is accompanied by a high level of instability of the internal and external environment, which actualizes the issue of ensuring the stability of the national economy. It is determined that one of the main tasks of state regulation of tourism industry development in conditions of cyclical economy is creation of conditions for supporting infrastructure development and preservation of cultural heritage, which will encourage the subjects of tourism sphere to ensure the efficiency of their own activity. However, the formulation of such a task requires the development of a unified state approach, the creation of the concept of state regulation of tourism development in terms of cyclical economy, which would become the basis for the sustainable development of the national economy. It is stated that the purpose of state regulation of tourism development in the conditions of cyclical economy is to identify crisis factors and prevent them to ensure sustainable

development of this sphere, which is an improvement of the regulation process based on monitoring of the current state, detection of crisis factors, implementation of a complex of anti-crisis measures, improving the effectiveness flexibility of decision-making and implementation of decisions. The necessity of studying the peculiarities of the functioning of the tourist sphere and the mechanism of ensuring its effectiveness in the conditions of cyclicity of the economy in Ukraine has been proved. It is revealed that the leading countries of the world have developed mechanisms of anti-crisis state regulation of the tourism sector at different stages of the economic cycle, which allows to create the conditions for effective functioning and development of the respective industry, as well as formed the necessary conditions for the development of the real sector of the economy. The expediency of introducing a mechanism of state regulation of tourism development in the conditions of cyclical economy in solving the problem of sustainable development of the state and ensuring the effective functioning of economic sectors on the basis of a systematic approach is substantiated.

Keywords: tourism industry, tourist flows, state regulation, anti-crisis regulation, cyclical economy, tourism industry, tourism potential.

Постановка проблеми. Економічний розвиток будь-якої держави як складної соціально-економічної системи в сучасних умовах супроводжується високим рівнем нестабільності внутрішнього та зовнішнього середовища, що актуалізує питання забезпечення стійкості національної економіки, важливим складником якої є туристична сфера. Функціонування туристичної сфери в Україні відбувається під впливом значних економічних, політичних і соціальних змін, урегулювання яких вимагає від держави створення надійної й ефективної системи державного регулювання її розвитку.

Сьогодні функціонування національної економіки значною когортою науковців та практиків розглядається в контексті негативних тенденцій в економіці (зростання обсягів державних зобов'язань, низької ефективності реального сектора економіки, зниження рівня життєзабезпечення суспільства, значного розміру дефіциту державного бюджету, кризи фінансової та грошово-кредитної сфери, значного рівня енергетичної залежності країни тощо), що зміщує акценти пріоритетності у співвідношенні економічних і соціальних цілей регулятивного впливу. Циклічний розвиток економіки будь-якої країни світу і світової економіки у цілому вимагає створення стабільних умов для функціонування туристичної сфери незалежно від поточної фази економічного циклу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження щодо причин виникнення та перебігу циклічних процесів у функціонуванні соціально-економічних систем різних економічних рівнів, які формують теоретико-методологічне підґрунтя систем і механізмів антикризового управління, досліджувалися у класичних роботах світової наукової думки: Дж.М. Кейнса, М.Д. Кондратьєва, К. Маркса, М.І. Туган-Барановського, М. Фрідмена, Й. Шумпетера. Особливості державного регулювання туристичної сфери в умовах циклічності економіки досліджується в сучасних працях вітчизняних й іноземних учених, серед яких: Н.О. Алешугіна, І.Т. Балабанов, З.С. Варналій, О.О. Вишневська, А. Голиков, Н.П. Гостева, В.І. Гостюк, О.О. Зеленська, Н.І. Кабушкін, Т.П. Каверина, В.Ф. Кифяк, О.О. Любіцева, Ю.В. Мігущенко, С.О. Погасій, М.М. Покоłodна, В.І. Цибух.

Проте залишається низка теоретичних та практичних питань у частині визначення необхідності та особливостей державного регулювання туристичної сфери України в умовах циклічності економіки, що потребує подальших досліджень у цьому напрямі.

Мета дослідження. На основі викладеного доцільно сформулювати мету дослідження, яка полягає у поглибленні теоретичних та практичних підходів до визначення особливостей державного регулювання туристичної сфери України в умовах циклічних змін економіки країни для розроблення системи заходів щодо забезпечення її ефективного функціонування та розвитку національної економіки.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Держава як гарант захисту національних економічних інтересів повинна досліджувати їх взаємодію, взаємозалежність, пріоритетність, визначати механізми розвитку галузей національної економіки в умовах циклічності. Належне функціонування галузей економіки значною мірою досягається за рахунок створення інститутами влади ефективних механізмів захисту та реалізації національних економічних інтересів, пов'язаних із розвитком соціально орієнтованої національної економіки, забезпеченням соціально-політичної стабільності, консолідацією нації тощо.

Одним із важливих завдань національної економіки є створення надійної системи забезпечення ефективного функціонування туристичної сфери як важливого складника популяризації країни у світі, а також драйвера розвитку національної економіки. Буде така система виходячи із цілей і принципів забезпечення сталого розвитку шляхом створення нормативно-правової бази, що регулює відносини у туристичній сфері, визначення основних напрямів діяльності органів державної влади у цій сфері, формування відповідних органів інституційного забезпечення та впровадження відповідних механізмів контролю і нагляду за їхньою діяльністю.

Основними функціями системи державного регулювання туристичної сфери є здійснення моніторингу та ідентифікації загроз її ефективному функціонуванню в умовах циклічності економіки, вжиття адекватних заходів щодо відвернення чи нейтралізації можливих ризиків, розроблення системи антикризових заходів.

Основними вимогами до процесу державного регулювання туристичної сфери в умовах циклічності економіки є забезпечення надійного захисту та реалізації національних економічних інтересів; своєчасне виявлення та відвернення загроз її функціонуванню; формування належних умов інфраструктурного розвитку, а також примноження та збереження культурної спадщини держави.

Отже, державне регулювання розвитку туристичної сфери в умовах циклічності економіки повинне здійснюватися на системній основі з урахуванням певних принципів та наявного сучасного міжнародного досвіду (рис. 1).

Стратегічна мета для забезпечення результативного функціонування туристичної сфери в умовах циклічності економіки – створення механізму забезпечення належного функціонування суб'єктів господарювання туристичної індустрії в рамках міжнародних критеріїв, а також тих критеріїв, які формуються з урахуванням особливостей сучасного етапу функціонування національної економіки.

Метою державного регулювання розвитку туристичної сфери в умовах циклічності економіки є досягнення її ефективного і стабільного функціонування та на цій основі забезпечення поступального

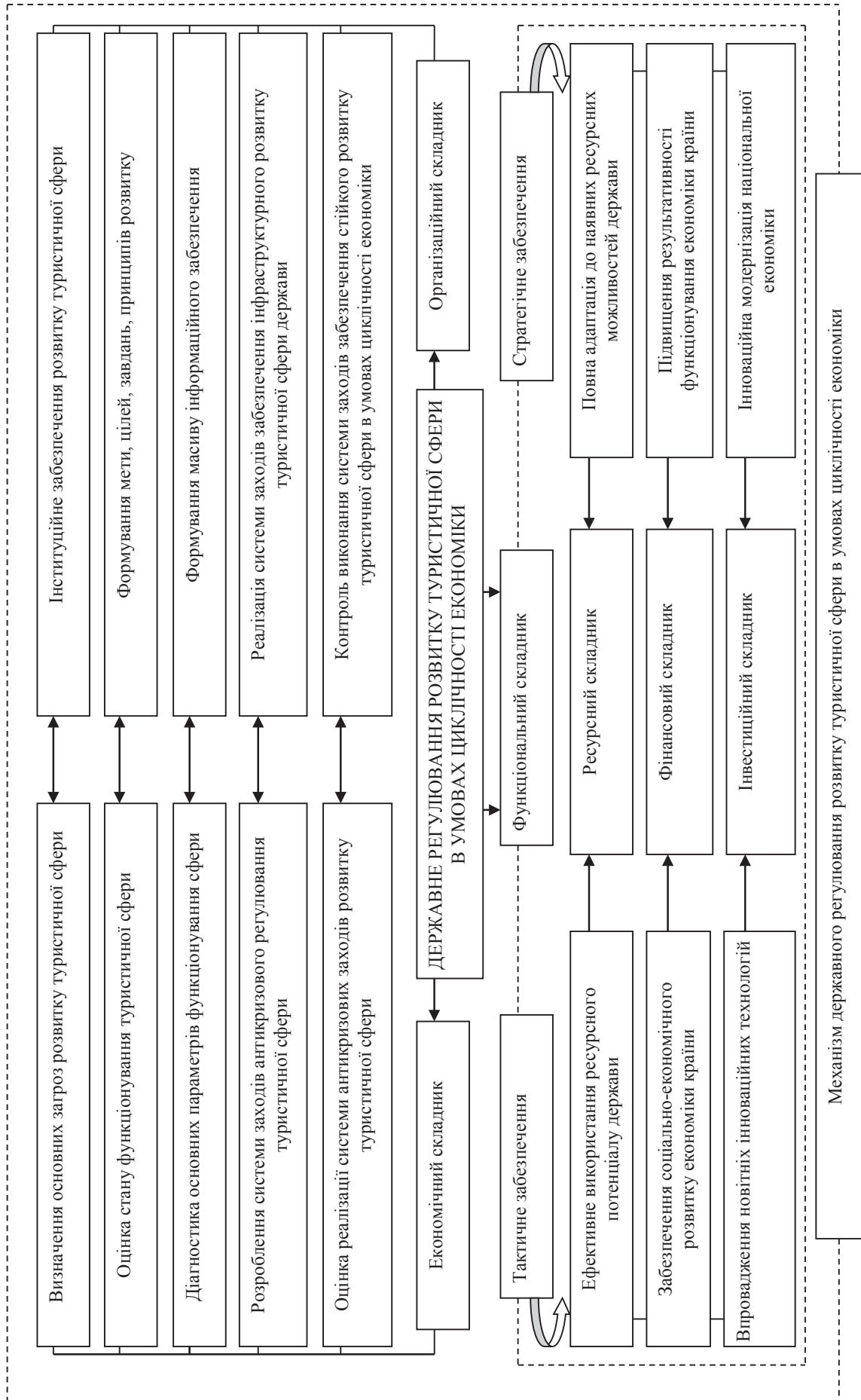

Рис. 1. Механізм державного регулювання розвитку туристичної сфери в умовах циклічності економіки

Джерело: розроблено авторами

економічного, соціального, наукового і культурного розвитку в умовах стабільного функціонування національної економіки.

Одним з основних завдань державного регулювання розвитку туристичної галузі в умовах циклічності економіки є створення умов для підтримки інфраструктурного розвитку та збереження культурної спадщини, що спонукатиме суб'єктів туристичної сфери до підвищення результативності власної діяльності. Очевидно, що постановка такого завдання вимагає вироблення єдиного державного підходу, створення концепції державного регулювання розвитку туристичної сфери в умовах циклічності економіки, яка б стала основою для майбутнього зростання національної економіки.

Циклічні коливання в економіці можуть виникати в результаті перевиробництва або недостатнього виробництва, але в будь-якому разі кризові явища взаємопов'язані між собою і мають синергетичний вплив. У таких умовах посилюється необхідність та результативність державного регулювання соціально-економічних процесів, що відбуваються в суспільстві, що вимагає розроблення комплексу заходів щодо протидії кризовим явищам.

Теоретичне обґрунтування всіх видів криз свідчить про їхню циклічність та взаємозв'язок, оскільки цикли – постійно повторювані процеси. Виходячи з теорії циклічної динаміки природи й суспільства, можна спостерігати за механізмом виникнення, розвитком та взаємозв'язком як циклічних, так і кризових явищ.

Первісною причиною нової періодичної кризи є скорочення сукупного попиту, який спричиняє спад виробництва, падіння зайнятості, зменшення доходів, скорочення туристичних витрат. Саме туристична сфера є найбільш чутливою до впливу цих чинників, що зумовлює наявність значної взаємозалежності результативності її функціонування від їхньої системної дії.

Для мінімізації негативних наслідків кризи і максимізації наданих ними можливостей необхідно своєчасно ці кризи діагностувати, прогнозувати їхні можливі наслідки, цілеспрямовано впливати на попередження кризових тенденцій, контролювати результати структурних змін, тобто необхідна комплексна система державного антикризового регулювання розвитку туристичної сфери в умовах циклічності економіки.

На основі цього цілеспрямоване державне антикризове регулювання розвитку туристичної сфери в умовах циклічності економіки стає вагомим складником стратегічного зростання національної економіки та повинно здійснюватися за такими напрямками:

- ресурсна підтримка – планування в бюджетах відповідних рівнів належного обсягу поточного фінансового забезпечення туристичної сфери з метою формування умов її ефективного функціонування;

- фінансова привабливість – формування необхідних умов щодо залучення вітчизняного та іноземного капіталу для системного розвитку туристичної сфери;

- інфраструктурне забезпечення – планування в бюджетах відповідних рівнів належного обсягу фінансування для інфраструктурного розвитку держави у цілому та туристичної сфери зокрема.

Висновки. Відповідно до цього, державне регулювання розвитку туристичної сфери в умовах циклічності економіки має за мету виявлення кризових факторів та їх попередження для забезпечення стійкого розвитку даної сфери і являє собою процес, побудований на основі моніторингу сучасного стану, виявлення кризових чинників, реалізації комплексу антикризових заходів, підвищення ефективності гнучкості при-

йняття та реалізації рішень з урахуванням особливостей функціонування туристичної сфери України.

По-перше, ці особливості зумовлені характером управлінських процесів. Державне регулювання туристичної сфери орієнтоване на динамічно протікаючі кризові процеси і симптоми, які свідчать про наближення кризи, характерною рисою яких є неповторність та новизна виникаючих проблем.

По-друге, державне регулювання передбачає встановлення цілей з урахуванням ймовірних кризових факторів та можливостей їх попередження. Крім того, важливою проблемою державного регулювання туристичної сфери стає процес реалізації і безперервної адаптації антикризових заходів.

По-третє, державне регулювання туристичної сфери орієнтоване не тільки на встановлення стабільних зв'язків із зовнішнім середовищем, а й на досягнення збалансованості інтересів з іншими суб'єктами господарювання, без дотримання якого стає неможливим досягнення цілей сталого розвитку національної економіки.

Окрім того, державне регулювання полягає у передбаченні можливих кризових явищ на тривалий період часу і використанні превентивних методів реагування на можливі зміни внутрішніх і зовнішніх умов функціонування туристичної сфери, що є неможливим без урахування сформованих тенденцій розвитку індустрії туризму. Запропонований механізм державного регулювання розвитку туристичної сфери в умовах циклічності економіки дасть змогу створити умови для забезпечення її ефективного функціонування на всіх фазах економічного циклу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алексеева Т.І., Соколовська А.С. Вплив глобальних факторів на розвиток туризму в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 11. С. 44–47.
2. Балабанов И.Т., Балабанов А.И. Экономика туризма. Москва : Финансы и статистика, 2003. 176 с.
3. Вишневецкая О.О. Феномен туризма у сучасному соціокультурному просторі : монографія. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009. 296 с.
4. Державний комітет статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 20.08.2019).
5. Кабушкин Н.И. Менеджмент туризма : учебное пособие. Минск : БГЭУ, 1999. 53 с.
6. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. URL: http://tourlib.net/books_ukr/kyfjak_1.htm (дата звернення: 20.08.2019).
7. Любичева О.О. Рынок туристических услуг (геопросторовые аспекты). Киев : Альтерпрес, 2002. 436 с.
8. Писаревський І.М., Погасій С.О., Поколюдна М.М. Організація туризму : підручник. Харків : ХНАМГ, 2008. 64 с.
9. Роговий А.В. Економічна безпека: детермінанти забезпечення в умовах циклічності економіки : монографія. Київ : Кондор-видавництво, 2017. 374 с.
10. Забаштанський М.М. Концесійні відносини: фінансові детермінанти розвитку в Україні : монографія. Київ : Кондор-видавництво, 2016. 382 с.

REFERENCES:

1. Aleksieieva T.I., Sokolovska A.S. (2016). Vplyv hlobalnykh faktoriv na rozvytok turizmu v Ukraini [Impact of global factors on tourism development in Ukraine]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, 11, 44–47. [in Ukrainian]
2. Balabanov I.T., Balabanov A.I. (2003). Ekonomika turizma [Tourism economics]. Moskva : Finansyi i statistika. [in Russian]
3. Vyshnevskaya O.O. (2009). Fenomen turizmu u suchasnomu sotsiokulturnomu prostori : monohrafiia [The phenomenon of tourism in contemporary socio-cultural space: monograph]. Kharkiv : KhNU im. V.N. Karazina. [in Ukrainian]

4. Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy [State Statistics Committee of Ukraine]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 20 August 2019). [in Ukrainian]
5. Kabushkyn N.Y. (1999). Menedzhment turызma: uchebnoe posobyе [Tourism management: tutorial]. Mynsk : BGhEU.
6. Kyfjak V.F. Orghanizacija turystychnoji dijaljnosti v Ukraїni [Organization of tourist activity in Ukraine]. URL: http://tourlib.net/books_ukr/kyfjak_1.htm (accessed 20 August 2019). [in Ukrainian]
7. Ljubycева O.O. (2002). Rynok turystycheskykh uslugh (gheoprostorovыe aspekty) [The market of tourist services (geoprostor aspects)]. Kyev : Aljterpres. [in Ukrainian]
8. Pysarevsjkyj I.M., Poghasij S.O., Pokolodna M.M. (2008). Orghanizacija turызmu: pidruchnyk [Tourism organization: textbook]. Kharjki v : KhNAMGh. [in Ukrainian]
9. Rohovyi A.V. (2017). Ekonomichna bezpeka: determinanty zabezpechennia v umovakh tsyklichnosti ekonomiky : monohrafiia [Economic security: determinants of assurance in a cyclical economy : monograph]. Kyiv : Kondor-vydavnytstvo. [in Ukrainian]
10. Zabashtanskyi M.M. (2016). Kontsesiini vidnosyn: finansovi determinanty rozvytku v Ukraїni: monohrafiia [Concessionary relations: financial determinants of development in Ukraine: monograph]. Kyiv : Kondor-vydavnytstvo. [in Ukrainian]

*Стаття надійшла до редакції 08.11.2019.
The article was received 08 November 2019.*